

OMÓWIENIA KSIĄŻEK I CZASOPISM

DETERMINANTS OF SOCIAL AND EMOTIONAL COMPETENCIES

Pod redakcją Anny Matczak

Wydawnictwo Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego

Warszawa 2009, str. 154.

Tytuł omawianej pozycji jest dla czytelnika zapowiedzią zawartości książki. O ile cel publikowanych rozważań został we Wstępie ogólnie nakreślony, to o powodach, dla których ukazały się w języku angielskim, nie ma ani słowa.

Książka jest zbiorem artykułów będących opisami badań empirycznych, skoncentrowanych wokół kompetencji społecznych i determinant warunkujących je. Składa się z sześciu rozdziałów, poprzedzonych krótkim Wstępem, z których każdy tworzy względnie odrębną całość. Ponieważ odnalezienie wspólnego mianownika pomiędzy poszczególnymi częściami, ze względu na różnice między autorami (w sposobie rozumienia pojęć kompetencji społecznych i emocjonalnych, inteligencji społecznej i emocjonalnej czy nawet rozumieniu wykorzystywanych narzędzi), może nastroczać odrobinę trudności, wydaje się, że każdy z rozdziałów z osobna wymaga krótkiej refleksji.

Kompetencje społeczne, rozumiane jako efektywne działanie pozwalające na osiągnięcie celów w codziennych sytuacjach społecznych, mogą być warunkowane różnymi czynnikami. Jeden z nich to poziom inteligencji społecznej i inteligencji emocjonalnej (na której autorzy tej pracy w znacznej mierze się skoncentrowali). Kompetencje społeczne i inteligencja społeczna nie są jednak pojęciami tożsamymi, o czym nie należy zapominać. Definicja inteligencji tradycyjnie wiąże się ze sprawnością umysłu, procesami poznawczymi, myśleniem, spostrzeganiem. Zgodnie z tak przyjętą perspektywą, inteligencja społeczna czy emocjonalna może – ale nie zawsze tak się dzieje – zwiększać nasze kompetencje w sytuacjach społecznych.

W rozważaniach dotyczących inteligencji emocjonalnej (IE) nie ma jednego obowiązującego stanowiska, jednakże można wyraźnie wyodrębnić dwa główne nurty: IE rozumiana jako cecha osobowości i IE rozumiana jako sprawność. Takie rozróżnienie IE pociąga za sobą konsekwencje dla sposobu jej operacjonalizacji i pomiaru: cecha osobowości mierzona kwestionariuszami – zdolność mierzona testami wykonania.

We Wstępie autorstwa Anny Matczak czytelnik dowiaduje się o konieczności rozróżniania inteligencji społecznej i emocjonalnej od kompetencji społecznych i emocjonalnych. Jest to niewątpliwie cenne i niezwykle potrzebne, wręcz elementarne spostrzeżenie dla omawianej pozycji. W ostatniej dekadzie można zaobserwować, że ten interesujący, acz trudny i niejednoznaczny, obszar jest tematem wielu zagranicznych publikacji, z uwzględnieniem licznych kontekstów, w jakich inteligencja emocjonalna i kompetencje społeczne są obecne. Jednak ze względu na powszechnie panujący chaos i częste nierozróżnianie od siebie tych obszarów pojęciowych korzystne byłoby poświęcić więcej miejsca tym zagadnieniom, zakreślając możliwie dokładnie pola znaczeniowe przywoływanych terminów, w oparciu o międzynarodową literaturę.

Dalej czytelnik zostaje krótko poinformowany o treści kolejnych rozdziałów książki i narzędzi, za pomocą których przeprowadzono znakomitą większość badań (KKS – Kwestionariusz Kompetencji Społecznych autorstwa Anny Matczak, DINEMO – Dwuwymiarowy Inwentarz Inteligencji Emocjonalnej autorstwa Anny Matczak oraz INTE – Kwestionariusz Inteligencji Emocjonalnej autorstwa Nicoli Schutte w adaptacji Anny Matczak). Uwagę zwraca krótka wzmianka zapowiadająca sposób pomiaru inteligencji emocjonalnej:

„(...) kompetencje kształtują się przy udziale inteligencji. Tak więc kompetencje mogą być traktowane jako pośredni wskaźnik inteligencji. To z kolei legitymizuje pomiar inteligencji społecznej i emocjonalnej przy użyciu kwestionariusza” (s. 9).

Rozdziały 1–4 mają formę doniesień z badań. Ich wspólny mianownik stanowi pomiar kompetencji społecznych i próba znalezienia czynników warunkujących powstawanie, rozwój i różnice w poziomie owych kompetencji. I tak rozdział pierwszy autorstwa Anny Matczak i Katarzyny Martowskiej koncentruje się wokół instrumentalnych i motywacyjnych uwarunkowań kompetencji społecznych. W tym celu przeprowadzono cztery badania empiryczne z użyciem ww. narzędzi A. Matczak. Na uwagę zasługuje ostatnie badanie, które dotyczy zagadnienia odmiennych uwarunkowań kompetencji społecznych u ekstrawertyków i introwertyków. W omawianym rozdziale podjęto interesujące wątki, sięgnięcie do aktualnej obcojęzycznej literatury niewątpliwie przyczyniłoby się do wzbogacenia rozważań teoretycznych, przyjętej perspektywy i interpretacji otrzymanych wyników.

Drugi rozdział (Katarzyna A. Knopp) koncentruje się wokół temperamentu, inteligencji emocjonalnej i treningu społecznego będących predyktorami kompetencji społecznych. Wydaje się, że bardzo trafnie określono obszar poszukiwań uwarunkowań kompetencji społecznych. Istotne wątpliwości budzą tutaj stwierdzenia autorki dotyczące braku doniesień z wcześniejszych badań w obszarze temperamentu i jego związku z kompetencjami społecznymi. Pomiaru intensywności treningu społecznego dokonano przy użyciu *Social Training Questionnaire* [autorstwa] Grabowska and Matczak (s. 53). Zapewne wskutek przeoczenia nie podano w bibliografii odnośnika do cytowanej pozycji. Byłoby to ważne dla czytelnika zainteresowanego owym narzędziem.

Joanna Piekarska (rozdział trzeci) próbuje znaleźć odpowiedź na pytanie o rolę osobowości i interakcji dziecko-rodzic w rozwoju kompetencji emocjonalnych.

Iwona Marcysiak i Marta Wasilewska (rozdział czwarty) poszukują korelacji między postawami rodziców a inteligencją emocjonalną nastolatków.

Autorki powyższych czterech rozdziałów w rozważaniach teoretycznych jednogłośnie odwołują się do czteroskładnikowego modelu IE Mayera i Saloveya, tymczasem pomiaru inteligencji emocjonalnej dokonują za pomocą metod kwestionariuszowych. Warto byłoby skorzystać z nowszych narzędzi, jak chociażby TIE (M. Śmieja, J. Orzechowski, A. Beauvale). Pozwoliłoby to na dokonywanie porównań i szerszych analiz, przy uwzględnieniu wyników badań zachodnich badaczy.

Piąty rozdział autorstwa Pawła Smółki ma zgoła inną konstrukcję. Autor w zarysie przedstawia trening jako metodę rozwoju umiejętności interpersonalnych, zaznaczając jednocześnie, że techniki behawioralne, które przytacza (modelowanie, odgrywanie ról), są jedną z możliwych form oddziaływania na kompetencje społeczne. Dokonuje rozróżnienia dwóch rodzajów deficytów w zakresie kompetencji społecznych, które pociągają za sobą odpowiednio różne rodzaje treningów umiejętności: SSST (specific social skills training) i MSST (metacognitive social skills training). Rozdział prezentuje praktyczne zastosowanie wiedzy dotyczącej kompetencji społecznych. Jego wartością jest aktualność przejawiająca się w odwołaniach do najnowszych publikacji oraz do współczesnej technologii umożliwiającej inne niż konwencjonalne sposoby partycypowania w treningach interpersonalnych.

Ostatnia część książki (Elżbieta Stojanowska) jest sporym zaskoczeniem – czytelnik sam musi odnaleźć wspólny wątek łączący ten rozdział z pozostałymi. Autorka dokonuje porównania zadowolenia ze związku partnerskiego między kobietami a mężczyznami z różnym nasileniem ja niezależnego i współzależnego, poszukuje korelacji między tymi zmiennymi a poziomem otwartości własnej i partnera. Lektura tego rozdziału wymaga innego wprowadzenia teoretycznego niż wcześniejsze opracowania. Należy wspomnieć

o zastosowaniu nowego autorskiego narzędzia do pomiaru poziomu otwartości w związku partnerskim, które stanowi interesujący walor tej pracy.

Podsumowując, książka pod redakcją Anny Matczak *Determinants of social and emotional competencies* koncentruje się wokół ważnej, interesującej i aktualnie podejmowanej w wielu rodzimych i zagranicznych projektach badawczych tematyki. Zagadnienia dotyczące inteligencji emocjonalnej i kompetencji społecznych, na rozwój których IE wpływa, są jeszcze mało uporządkowane, dlatego tak istotne jest zachowanie spójności i konsekwencji w terminologii ułatwiające względnie jednoznaczne ich definiowanie i rozumienie. Ważnym uzupełnieniem zaprezentowanych badań byłoby wzbogacenie ich o wnioski zaczerpnięte z najnowszych międzynarodowych publikacji. W omawianej pracy kilkakrotnie nadmieniono wpływ determinant biologicznych na rozwój kompetencji emocjonalnych i społecznych. W dobie intensywnie rozwijających się badań z zakresu neuronauki doniesienia z obszaru neuropsychologii są pewnego rodzaju standardem, książka mogłaby dzięki temu zyskać bardziej komplementarne ujęcie poruszanych zagadnień.

Podejmowane przez autorów poszczególnych części problemy badawcze nie są przecież ani proste, ani jednoznaczne. Tym bardziej należy docenić trud wszystkich zaangażowanych badaczy. Książka może być bez wątpienia inspiracją dla zaprojektowania nowych badań, uwzględniających nowsze metody postępowania.

Anna Pastuszak